

ПРВИ БЕОГРАДСКИ САЈАМ ИЗМЕЂУ ПРВОГ И ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

Београд је један од најстаријих градова на Балкану. По свом географском положају он је био одувек привлачна тачка на подручју Јужне Европе. У војнополитичком, а нарочито у међународном трговачком погледу, то је један од најинтересантнијих градова у овом делу света. Његова историска врло променљива судбина ометала му је природан развитак у економском и културном, а нарочито у урбанистичком погледу. Прави његов значај дошао је до изражаја тек када се нашао у средини територије нове југословенске државе.

Као велика укрсница међународног саобраћаја на средокраћу исток-запад, Београд је био место за успешну размену добара. Он је управо предодређен за седиште једног интернационалног сајма од великог значаја.

Још одмах по завршеном Првом светском рату југословенска привреда је осетила потребу за изградњом једног сајма међународног карактера који би могао послужити као ново стециште пословног света истока и запада.

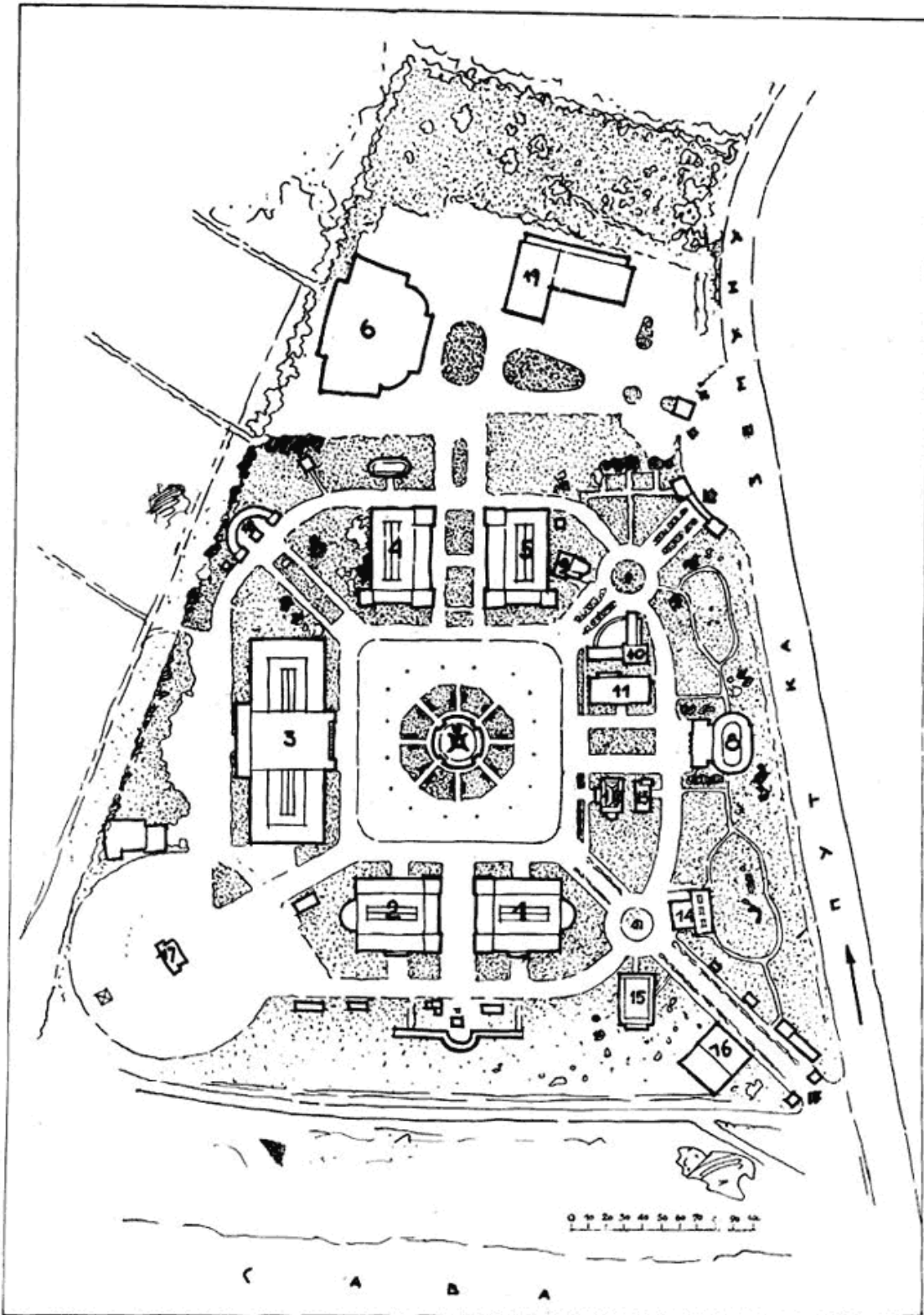
Осећало се да би поред већ постојећег, добро уходаног, Загребачког велесајма, који је својом активношћу увелико заинтересовао многе привреднике и пословни свет, не само наше земље, већ и један знатан број других земаља, један сајам на тлу југословенског главног града везаног двема великим рекама интерног и интернационалног водног саобраћаја, унапредио још више нашу привреду.

На неколико година пред Други светски рат у више махова је покретана акција за изградњу једног овако значајног међународног тржишта. У ову сврху 1923 године било је основано Дру-

штво за приређивање сајма и изложби у Београду, састављено од неколико београдских привредних организација. Иницијативом и сопственим средствима ових организација: Индустриске занатске и Трговинске коморе, Савеза удружења трговаца, Главног савеза српских земљорадничких задруга и Удружења југословенских инжењера и архитеката започело се са прикупљањем потребних средстава за прве инвестиције ради остварења овог циља.

Међутим, из извештаја привременог одбора, поднетог скупштини 1.IV.1934 године види се, да је Друштво за земаљске изложбе у Београду 1930 године било обезбедило себи чак и земљиште за сајмиште на Топчидерском Брду, које је општина требало и у генерални план да унесе као место резервисано за сајмиште. Место које је по првобитном плану било одређено на Топчидерском Брду, било је код такозване „Звезде“, тамо где је сада велики новоотворени општински парк. У обзир су долазили и Доњи град, тркалиште Кола јахача код Цареве Ђуприје и терен на левој обали Саве, одмах крај новог земунског моста. Поред ових терена, Друштво је разматрало могућност да се за сајмиште добије општински терен десно или лево од нове електричне централе на Дунаву. Најзад, преовладало је мишљење да је терен на левој обали Саве одмах крај новог земунског моста најповољнији за изградњу будућег београдског сајмишта.

Уз моралну и материјалну подршку тадашње Београдске општине која је одобрила да се може закључити зајам на подлози њеног имања уступљеног за сајмиште, Друштво је врло брзо до-

Сл. 1 — Ситуациони план изградње предатног Сајма: 1. Југословенски павиљон — изложба текстила; 2. Југословенски павиљон — изложба дрвне индустрије и хартије; 3. Југословенски павиљон — изложба југословенске и стране индустрије; 4. Југословенски павиљон — изложба прехранбене индустрије; 5. Југословенски павиљон — изложба аутомобила; 6. Недовршени југословенски павиљон; 7. Централна кула — изложба народне радиности и туризма. У анексима налазили су се разни сервиси за сајамску публику и излагаче

Сл. 2 — Изглед Београдског сајмишта 1941 године

било од Општинске штедионице и Заложног завода Општине града Београда зајам од шест милиона динара. Али су и друге привредне организације помогле великом новчаном помоћи. Прво се одазвала Београдска задруга А.Д., која је новембра 1936 године на име своје потпоре Друштву приложила у готову 100.000.— динара. Народна банка Краљевине Југославије, одлуком од децембра 1936 године, дала је Друштву помоћ за подизање објеката на сајмишту и исплатила одмах 200.000.— динара, с тим да у току две наредне године исплати Друштву још 300.000.— динара. Бродарско и багерско А. Д. предузеће Завађил и Брзаковић и предузећа инжењера Бранка Недељковића из Бео-

града октобра 1936 године као и Бродарско-прометне банке новембра 1936 године дали су прилог за сајмиште у песку и шљунку; прва три друштва у вредности од 22.000.— динара, а последње у вредности од 17.000.— динара. Они су саопштили Друштву, да је Управни одбор Задужбине Николе Спасића одлучио: да узме удела у изграђивању сајмишта у Београду и помогне Друштву у његовом раду за општу корист наше народне привреде на тај начин, што ће на Београдском сајмишту подићи један угледан „Спасићев изложбени павиљон.“

Интересантно је навести да остали градови у тадашњој Југославији нису радо примили оснивање Београдског

Сл. 3 — Четврти и пети павиљон Београдског сајма

сајма. Загребачка кампања почивала је на тврђењу као и љубљанска да се Београдски сајам подиже „државним парама“.

Израда пројеката за ново београдско сајмиште била је поверена тројници истакнутих младих пројектаната: Миливоју Тричковићу, Рајку Татићу и Ђорђу Лукићу, тадашњим архитектама Техничке дирекције београдске општине.

Овом пројекту претходио је један шири конкурс на коме је узео учешћа знатан број наших реномираних архитеката. Иако је у тим конкурсним пројектима било врло успешних сугестија и оригиналних замисли, Управа друштва стала је на гледиште да се расположивим средствима, за почетак једне етапне целине, не би смело упуштати у реализацију ма иједног од предложених пројеката. За сваки од њих била су потребна материјална средства која би знатно премашала реалне могућно-

сти Друштва. Тако је дошло до дефинитивне одлуке да се први београдски сајам изради по пројекту поменутих општинских архитеката.

На слободном терену леве обале Саве, са леве стране излаза са бившег ланчаног моста, изграђен је био комплекс изложбених павиљона који је имао да послужи излагању наших и страних експоната свих врста: занатских, привредних и индустријских производа.

Основна концепција овако замишљеног пројекта била је у постављању павиљона око једног централног, доминантног објекта. На тај начин створен је један пространи трг са кога су могли бити сагледани сви остали павиљони. Перспектива кроз местимичне продоре између ових павиљона пружала је могућност визуре мањих, удаљенијих објеката, који су у комплексу чинили једну складну целину са главнином композиције. Централни објект, у виду

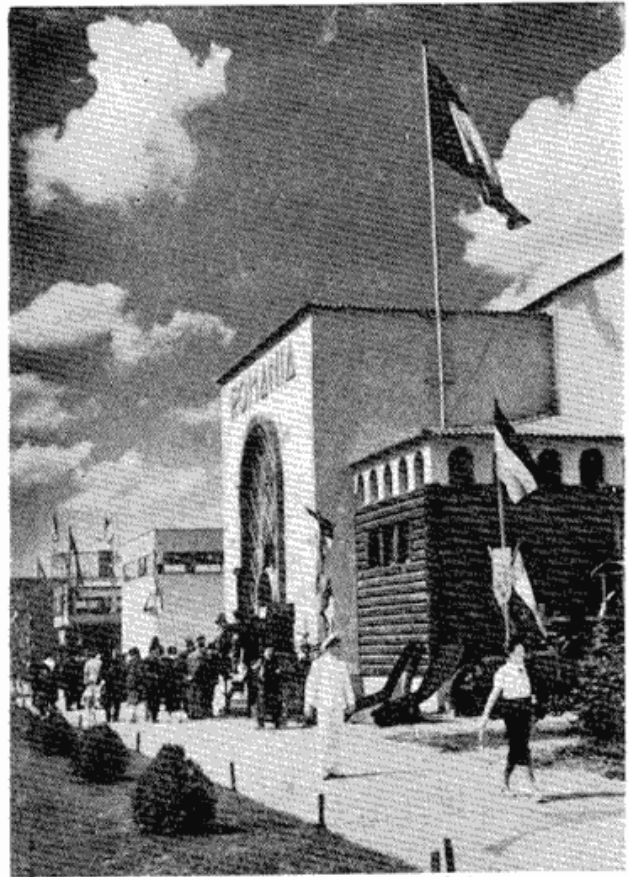

Сл. 4 — Централна кула Београдског сајма

куле, имао је двогубу улогу: он је служио као изложбени павиљон, окружен зракасто призиданим анексима, намењеним за разне јавне службе при сајму и у исто време дејствовао је као наглашени централни мотив видљив са најудаљенијих тачака града.

Терен, којим је тада располагало ово Друштво, простирао се у продужењу поред пута који везује Београд са Земуну.

Хитност потребе за изградњом сајма није пружала могућност решавања једне перспективне диспозиције за неки дужи догледни период, па је овим првим решењем добијен један затворени центар, тако да се постављало питање органског урбанистичког повезивања са даљом сајмишном изградњом. Но, упркос овој чињеници, пројектанти су, изгледа, осетили овај проблем па су постављањем последња два павиљона, паралелно један с другим, нагостили осовину будуће магистрале која је у

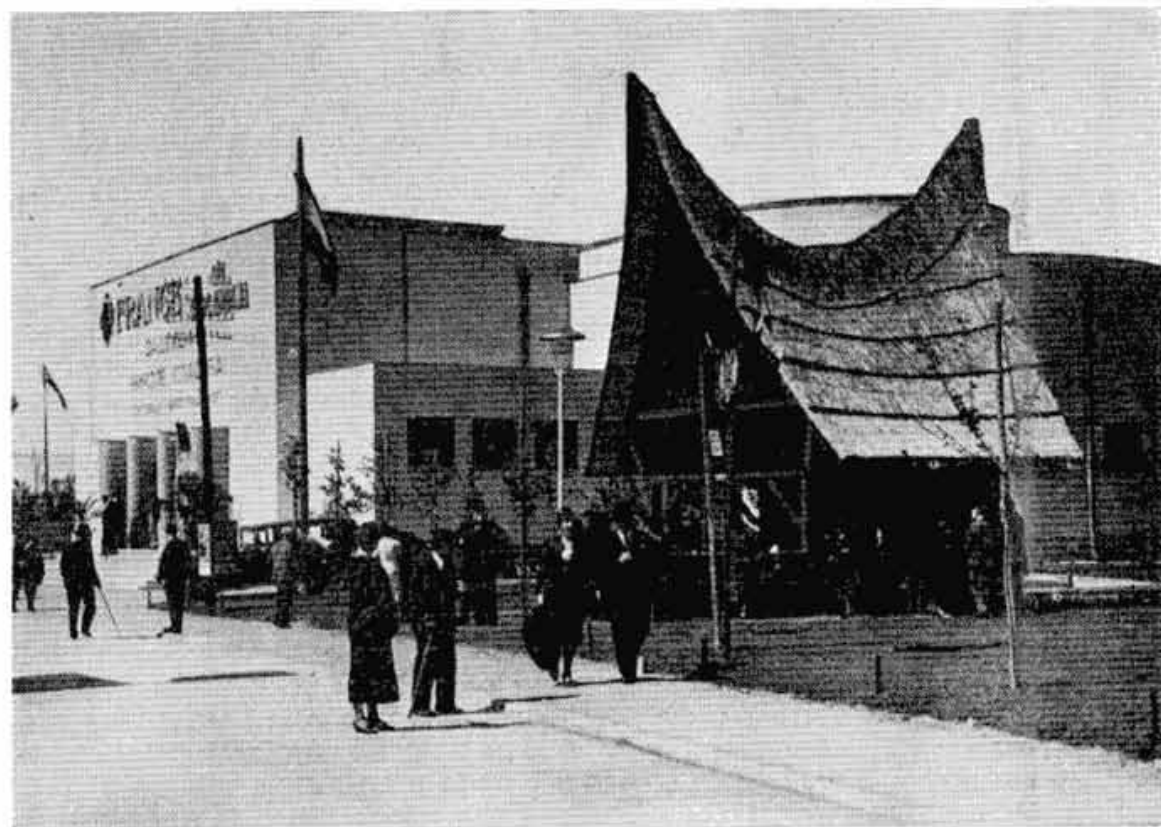
Сл. 5 — Румунски павиљон

доцнијем проширењу сајмишта била и остварена. Радови на овом проширењу били су делимично изведени. Велики немачки павиљон био је подигнут у новом проширеном делу сајмишта као одговарајући објект преко пута резервисаног простора за нови италијански павиљон. У осовини између ова два, регулацијом одређена места, у зачељу ове нове осовине започета је изградња југословенског такозваног шестог павиљона. За овај павиљон су била ангажована већа новчана средства и његово грађење било је достигло до знатне размере.

Други светски рат је прекинуо даље напредовање, како рада на целом сајмишном простирању, тако и на довршењу овог репрезентативног павиљона. Својим обликом и предвиђеном богатјом обрадом требало је да овај павиљон послужи према потребама како за изложбе тако и за већа музичка и друга уметничка извођења.

Сл. 6 и 7 — Павиљон задужбине Николе Спасића, употребљен за француску изложбу

Према ондашњем програму сајамских приређивања, изложбени павиљони су имали различите величине с обзиром на одговарајуће намене и природу експоната. Највећи павиљон, који је покривао површину од 5000 м² служио је искључиво за излагање индустријских објеката. Два павиљона имала су површину по 2100 м² док су друга два, постављена с друге стране централне куле имала по 1600 м².

По осталим површинама, резервисаним за стране и домаће павиљоне, давале су локације према једном утврђеном регулационом плану. Ту је нашао своја места добар број мањих индивидуалних павиљона и киоска док су на другим површинама били изграђени полуотворени и отворени изложбени простори.

Задужбина Николе Спасића, изменом друштвених правила, постала је такође чланом овога Друштва. Она је из својих фондовских средстава саградила врло леп павиљон од тврдог материјала. Он је садржао, поред изложбених просторија, галерију са које се прилазило једној сали са специјалним полузениталним осветљавањем за излагање слика.

Посетиоцима је био обезбеђен привремено одмор и освежење у неколико кафе-ресторана, погодно распоређених на сајамском простору. Зеленило и места за одмарање пружали су посетиоцима рекреацију у пуној мери.

За овако уређење и изградњу сајмишта било је потребно уложити много више напора и материјалних средстава, него што би то био случај код нормалних теренских услова. Будући да се место, додељено од београдске општине, налазило на ниском простору, уоквирено између савског одбранбеног бедема, колског насипа, мостовске магистрале и железничког насипа међународног колосека, то су радови на насипању прилаза ка сајмишном простору захтевали велике насуте запремине.

За један овако замашан комплекс сајамских објеката, у које се убрајају помоћне и административне зграде обавезно се постављало питање подземних и надземних нискоградњи. Оне су за-

хтевале велике напоре материјалне и стручне природе. Насипање терена, изградња путева и стаза, канализације и водовода, оgrade и мреже електричног постројења, били су један од главних и озбиљних задатака целокупне изградње сајмишта.

Путем електричних инсталација вршено је осветљавање свих павиљона а такође и улица преко савремених светлећих тела. Светлосни ефекти у различитим бојама, нарочито централне куле, привлачили су погледе на сајам целог града.

Од павиљона страних држава били су изграђени и оспособљени за сајамско излагање: италијански, чехословачки, румунски, мађарски, турски и немачки павиљон.

Године 1937 отворен је Први београдски сајам који је трајао од 11 до 21 септембра. Постигнути успех био је премашио сва очекивања. За невероватно кратко време цео овај комплекс био је у потпуности изграђен и уређен. Одзив излагача достигао је такве размере, да је тадашња управа морала да одбије око 147 пријава. Ово је видно посведочило чињеницу да је Београд заиста град који својим изузетно повољним географским положајем отвара велике могућности за интерну и међународну размену добара.

На овој изложби узело је учешћа 883 излагача из Југославије и осталих земаља. Ту су биле заступљене: Немачка, Италија, Чехословачка, Румунија, Мађарска, Аустрија, Данска, Швајцарска, Сједињене Америчке Државе, Француска, Енглеска, Бугарска, Шведска, Белгија, Финска, Холандија и Јапан. Ова 883 излагача заузела су површину од 14029 м². Број посетилаца је био око 250.000.

Посетом и интересовањем странаца за овај Први београдски сајам потврђен је његов велики значај и његова међународна важност. Тадашња страна штампа видно је подвукла успех београдског сајма пишући о убедљивом напретку балканских народа и брзом такмичењу са другим народима који су уживали stoleћа слободе.

Док су једни величали савлађивање

тешкоћа на изградњи овог сајма изјављујући жељу за суделовањем у будућим његовим приредбама, други су показивали спремност да што скорије саграде свој павиљон. Многи листови и са истока и са запада подвлачили су велики успех београдског сајма и огромну посету, што је давало несумљиве наде да ће будуће приредбе бити још веће и привлачније.

Ово неколико података о изградњи и успеху Првог београдског сајма илуструје нам оправданост, прво идеје, а затим улагања свих напора и жртава за његово остварење.

До године 1941, када је букнуо Други светски рат, београдски сајам је приређивао сваке године пролећне и јесење сајамске изложбе са несмањеним успехом и порастом интересовања за његов рад како у земљи тако и у иностранству.

Поред уобичајених сајамских приредба на београдском сајму је било организовано више изложби специјалног карактера. Тако је једна од првих изложби био салон аутомобила са великом ревијом, који је постигао неочекивани успех. Изложба грађевинског материјала за путеве, а затим аеронаутичка изложба и изложба занатства биле су

почетак циклуса приредба специфичних врста. За ове сврхе београдски сајам давао је повољне услове и уступајући своје павиљоне и изложбене просторе.

Београдски сајам је такође отворио своје велике павиљоне за различите „монстр“ концерте, фолклорне игре, и симфониске концерте.

Ратно пустошење није поштедело ни овај изграђени и лепо уређени део Београда, па је после свршенога рата наш главни град опет остао без свог сајма. На његовом месту остали су само бледи трагови некадашњег живог привредног струјања, пуног свежине и атрактивног изгледа.

Тешки дани немачке окупације свирепо су доделили сасвим другу улогу некадашњем веселом сајму. Место складног шаренила украшених штандова и раздраганог тискања многобројне публике кроз павиљоне и цветне стазе уз звуке радио-музике и песме, сајам се претворио у једно од најнечовечнијих мучилишта нашег века. — Постао је логор. Пригушени јецаји и мукло ликвидирање стотине родољуба наших народа испуњавали су некадашње распеване просторије.

Сл. 8 — Италијански павиљон

Сл. 9 — Мађарски павиљон

LA PREMIÈRE FOIRE DE BELGRADE ENTRE LA PREMIÈRE ET LA SECONDE GUERRES MONDIALES

A. SEKULIĆ

Belgrade est l'une des villes les plus anciennes de l'Europe. De par sa situation géographique, elle a toujours été le point d'attraction tant dans les domaines militaire et politique qu'économique.

Son sort, à travers l'histoire, a souvent été mouvementé, parfois, même dramatique.

Quand, après la Première Guerre Mondiale, des régions nouvellement libérées sont rattachées à la Yougoslavie, Belgrade se trouva ainsi au centre d'un nouvel Etat plus large. De ce fait son importance est venue à sa pleine expression.

Située entre deux grands fleuves de caractères interne et international, cette ville a constamment joui de conditions favorables pour un marché international.

Alors que les circonstances économiques de la Yougoslavie d'alors prenaient déjà leur contour définitif, on sentit le besoin de construire une foire d'une importance internationale. L'union des organisations économiques de Serbie, aidée par la commune de Belgrade, s'attaqua alors à cette tâche si utile. Après un peu plus d'un an d'organisation et de construction, cette idée se trouva

réalisée. Sur la rive gauche de la Save, près de la route de Zemun, on avait élevé un complexe de pavillons en mesure de recevoir un assez grand nombre d'exposants.

La conception architectonique de cette foire prévoyait une disposition centrale de pavillons autour d'un bâtiment dominant. Seul son axe permettait une extension ultérieure, ce qui fut fait l'une des années suivantes.

Garnie d'un assez grand nombre de petits bâtiments et de ce qui était nécessaire en fait de bâtiments de service et de restaurants, cette foire pouvait satisfaire en tout point aux besoins d'un marché de type international. Sur les terrains de la première phase, qui faisaient 140.000 m², on avait construit des emplacements d'exposition de quelques 14.000 m².

Lors de la première foire internationale qui se tient du 11 au 21 Septembre 1937, on enregistre un intérêt exceptionnel des exposants yougoslaves et en particulier des exposants venus de l'étranger.

Parmi les pays qui y ont élevé pavillons propres on voit l'Italie, la Tchécoslovaquie, la Roumanie, la Hongrie, la Turquie et l'Allemagne.

Le succès de cette première foire internationale avait dépassé toutes les attentes, et il en resta de même aux foires suivantes, jusqu'au début de la Seconde Guerre Mondiale.

Le nombre des visiteurs variait entre 250 et 300.000. Bien que, chaque année, cette foire se soit agrandie de quelques bâtiments, il arrivait régulièrement qu'il faille refuser certaines demandes de participation.

Avec les ravages et les bombardements de la guerre, Belgrade doit supporter de gros sacrifices et dommages matériels, et sa foire est alors presque complètement mise hors d'usage.

Pendant toute l'occupation elle sert à l'ennemi comme camp de concentration où des citoyens yougoslaves ont à endurer le martyr et la mort.

Après la fin de la Seconde Guerre Mondiale, la nouvelle Yougoslavie Fédérative met peu à peu de l'ordre dans ses conditions économiques. L'idée d'une reconstitution de la foire vint dans les dernières années du premier élan politique, économique et gouvernemental.

Cette fois on choisit un terrain sur la rive droite de la Save convenant également au stationnement de chalands. Sous ces nouvelles conditions, et dans l'esprit des réalisations techniques de l'architecture et de la construction moderne, on y élève une foire très réussie et de dimensions européennes. La construction de ses halles représente les réalisations les plus modernes et des plus audacieuses.

La signification du développement économique de la Yougoslavie et l'importance de Belgrade comme l'un des points les plus favorables à l'échange des biens de tous les pays intéressés se sont trouvées confirmées à cette foire.

Illustrations dans le texte:

Fig. 1 — Plan de la Foire d'avant la guerre: 1) Pavillon yougoslave — exposition de tissus; 2) Pavillon yougoslave — exposition de l'industrie du bois et du papier; 3) Pavillon yougoslave — exposition des industries yougoslave et étrangères; 4) Pavillon yougoslave — exposition de l'industrie alimentaire; 5) Pavillon yougoslave — exposition d'automobiles; 6) Pavillon yougoslave non terminé; 7) Tour centrale — exposition des arts appliqués populaires et du tourisme. Dans ses annexes se trouvaient différents services pour les visiteurs et exposants

Fig. 2 — Vue de la Foire de Belgrade en 1941

Fig. 3 — Les quatrième et cinquième pavillons de la Foire de Belgrade

Fig. 4 — La tour centrale de la Foire de Belgrade

Fig. 5 — Le pavillon roumain

Fig. 6 et 7 — Le pavillon de la fondation Nikola Spasić, utilisé pour l'exposition française

Fig. 8 — Le pavillon italien

Fig. 9 — Le pavillon hongrois